

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	9
EK LİSTESİ	9
ÖNSÖZ	11
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM: KOMNENOS HANEDANI'NDAN	
İSTANBUL'UN YENİDEN İHYASINA KADAR İLİŞKİLER	
(1081-1261).....	35
A. 1082'nin Dinamikleri.....	35
B. Aleksios Komnenos Dönemindeki İlişkiler ve	
1082 <i>Krysobullu</i>	46
C. II. Ioannes Komnenos Dönemindeki İlişkiler	68
D. Manuel Komnenos Dönemindeki İlişkiler	75
E. 1171 Kararnamesi ve İlişkilerde Kopuş Süreci	84
F. Angelos Hanedanı Dönemindeki İlişkiler	94
G. IV. Haçlı Seferi ve Partitio Romaniae	112
H. Venedik-İznik Ticaret Anlaşması (1219).....	127
İKİNCİ BÖLÜM: İSTANBUL'UN YENİDEN İHYASINDAN	
III. ANDRONİKOS PALAEOLOGOS'A KADAR İLİŞKİLER	
(1261-1328).....	133
A. 1261'in Arka Planı: Bizans ve Venedik	
Cephesindeki Gelişmeler	134
B. Nymphion Anlaşması ve VIII. Mikhail Palaeologos'un Zaferi. 158	
C. VIII. Mikhail Palaeologos Dönemindeki İlişkiler	169
1. Batıdaki Gelişmeler ve 1268 <i>Krysobullu</i>	169
2. Charles d'Anjou Tehdidi ve 1277 <i>Krysobullu</i>	202

D. II. Andronikos Palaeologos Dönemindeki İlişkiler	230
1. Venedik'e Karşı Tepkiler ve 1285 <i>Krysobullu</i>	230
2. Karadeniz Mücadelesi ve 1302 <i>Krysobullu</i>	245
3. Yeni Düşmanlar ve 1310 <i>Krysobullu</i>	264
4. Yıpranan Ekonomiler ve <i>Balyos Marco</i> Minotto'nun Raporları	277
5. II. Andronikos'un Düşüşü ve 1324 <i>Krysobullu</i>	297
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: III. ANDRONİKOS PALAEOLOGOS'TAN	
İSTANBUL'UN FETHİNE KADAR İLİŞKİLER (1328-1453)	317
A. III. Andronikos Palaeologos Dönemindeki İlişkiler	318
B. V. Ioannes Palaeologos Dönemindeki İlişkiler	331
1. II. İç Savaş Dönemi ve 1342 <i>Krysobullu</i>	333
2. Müşterek İmparatorlar Devri; 1349 ve 1351 <i>Krysobullu</i>	344
3. Bozcaada Mücadelesi ve Yeni <i>Krysobullu</i>	364
C. II. Manuel Palaeologos Dönemindeki İlişkiler	422
D. VIII. Ioannes ve XI. Konstantinos Palaeologos Dönemindeki İlişkiler	432
SONUÇ	441
KAYNAKLAR	453
EKLER	495
DİZİN	537

ÖNSÖZ

Tarihe mâl olan zenginliklerini denizlerdeki girişimlerine borçlu olan Venediklilerin bu husustaki başlıca muhatabı hiç şüphesiz Bizans İmparatorluğudur. Erken yüzyıllardan beri Venediklilerin Akdeniz'in muhtelif bölgelerinde ticaret yaptıkları bilinmektedir fakat onların denizlerde hegemonya kurmasını sağlayan itici güç bizzat imparatorluktur. Zira Bizans dünyasının kabuğuna çekildiği XI. asır, doğuda ve batıda fevkalade gelişmelere sahne olmuş ve kendi iç problemleriyle uğraşırken, Türkler ve Normanlar tarafından kuşatılan imparatorluk çareyi Venedik'in deniz kuvvetlerine bel bağlamakta bulmuştur. Tarihsel süreçte farklı coğrafyalarda pek çok farklı devlet tarafından başvurulmuş imtiyaz karşılığı askerî destek temin etme hususu burada tekrardan gün yüzüne çıkmış ancak bir kez verilen tavizler imparatorluğu içinden çıkılmaz bir bataklığa sürüklemiştir. Karadeniz'den Doğu Akdeniz'e dek uzanan Bizans limanlarında vergisiz ticaret yapan Venedikliler giderek zenginleşmiş ve pek çok önemli liman kentinde koloniler kurmuştur. İlk ciddi atılımlarını bu coğrafyada fiiliyata döken Venediklilerin daha sonra Levant'taki Haçlı devletleri başta olmak üzere muhtelif bölgelerde ticaretlerini genişletmeleri onları emsalsiz bir ticaret ağının efendileri hâline getirmiştir. Bahse konu genişleme o kadar büyük atılımlara sebebiyet vermiştir ki bir deniz cumhuriyeti olan mezkûr komün, İpek Yolu'nun avantajlarına ortak olmak için Çin sınırlarına kadar uzanan kara yollarında da faal olmaya başlamıştır.

Venedik, Akdeniz'in dört bir tarafına yol alan ticaret konvoyları ve söz konusu konvoyları koruyan kadirgalarıyla, mütevazı bir deyimle

en az üç asır boyunca bölgenin en önemli deniz gücünü teşkil etmiştir. Bu durum kaçınılmaz olarak Venedik'in pek çok koloni kurması anlamına da geliyordu. Akka'dan Kefe'ye kadar uzanan bu koloniler cumhuriyetin askerî ve ekonomik gücünün de bir simgesiydi. Öte yandan kolonileşme hareketi ne kadar geniş bir eksene yayılsa da Venedik için en önemli kentin İstanbul olduğu su götürmez bir gerçektir. Zira dünyanın en stratejik konumlarından birine sahip olan İstanbul'un eşsiz avantajları Venedikli tüccarlar için son derece önemli bir mahiyet arz etmekteydi. Bundan mütevellit Adriyatik'ten yola çıkan pek çok geminin İstanbul yönünde ilerlediği ve böylece söz konusu bölgeler arasında bitmek bilmeyen bir aktif ticaret hattının oluştuğu ifade edilmelidir. Bu kitabın başlığının "İstanbul'dan Adriyatik'e" olmasının sebebi de tam olarak budur. Taraflar arasındaki siyasi ve ekonomik münasebetlerin sarmal hâlinde ve neredeyse kesintisiz bir şekilde devam etmesi söz konusu rotanın canlılığını her daim diri tutmuştur. Öyle ki bu trafik neredeyse Bizans İmparatorluğunun son bulduğu 1453 senesine kadar devam edegelmiştir.

Mevzubahis rotanın canlılığının iki çehreye sahip olduğu ifade edilmelidir. Ticari açıdan bakıldığında akışın büyük oranda Adriyatik'ten İstanbul yönüne doğru ilerlediği açıktır zira batıdaki ürünleri yol üzerindeki kolonilerden sağladıkları diğer mamullerle beraber doğuya ihraç eden Venediklilerin aktiviteleri çok daha belirgindir. Ayrıca onların doğunun lüks tüketim mallarını gemilerine depolayarak Avrupa'daki pek çok kente pazarladıkları da herkesçe malumdur. Sözün özü, zikredilen rotadaki ticari canlılığı büyük oranda Venedik gerçekleştirmektedir. Diğer taraftan Bizanslı tüccarların varlığı elbette yadsınamaz ancak onların mevcudiyetleri Venedik ile kıyaslandığında oldukça cılız kalmaktaydı ve söz konusu rotada yol alan Bizanslıların vazifeleri çok büyük oranda siyasi amaçlar içermekteydi. Dolayısıyla Venedik'in büyük oranda mali, Bizans İmparatorluğunun ise ekseriyetle siyasi (askerî) sebeplerden ötürü İstanbul-Adriyatik arasında mekik dokuduğu ve 1082'de imzalanan ilk kalıcı anlaşmadan sonra tarafların bir daha kopmamak üzere birbirlerine kenetlendikleri açıktır.

Bu kitabın gayesi ticaretin ve siyasetin birbirinden ayrılamayacak derecede sarmal hâline geldiği bu ilişkileri, başta imzalanan ticari anlaşmalar olmak üzere erişebildiğimiz tüm birincil kaynakların ışığında gözler önüne sermektir. Şüphesiz birbirleriyle çelişen bazı belgelerin varlığı ve kroniklerin kısıtlı ifadeleri dört asırdan uzun süren bu dönemi her detayıyla bilmemizi engellemektedir. Ne var ki ticari imtiyazların Latince nüshalarının tamamının günümüze ulaşması ve Venedik Senatosu'nun pek çok yazışmasının varlığını sürdürmesi çok sayıda hususun aydınlanmasına vesile olmuştur. Biz de çalışmanın merkezine, zikrettiğimiz imtiyaz metinlerini yerleştirerek bunları diğer birincil kaynaklarla destekledik ve taraflar arasındaki münasebetleri tüm çeşitleriyle aktarmaya gayret ettik. Tabii bunu mümkün kılarken muhtelif sorunlarla karşı karşıya kaldığımızı belirtmemiz gerekir. Kimi belgelerin eksik ifadeler kullanması, aynı şehir isimlerinin kaynaklarda başka suretlerde tezahür etmesi ve kimi zaman da özel isim ile terimlerin sıklıkla kullanılması akıcı bir metin oluşturmayı zorlu hâle getirdi. Ne var ki tüm metin boyunca aynı sistemi takip ederek bu güçlüğü bir derece aştığımızı düşünüyoruz. Örneğin, Yunanca ve Latince farklı karşılıkları olan pek çok şehir ismini aşına olunan güncel şekilleriyle ifade ettik ve belgede verilen karşılığını parantez içine aldık. Açıklamak zorunda olduğumuz ancak metin akışını bozabileceğini düşündüğümüz tüm bilgileri ise dipnotlara taşıdık. Bu yöntemi gerekli görülen tüm kısımlarda izleyerek belli bir düzen oturttuk. Okuyucunun gelişmeleri takip ederken zorlanmaması adına gerçekleştirdiğimiz bu düzenlemelerin en göze çarpanı ise eserde sıklıkla “ticari imtiyazlar” olarak bahsettiğimiz *krysobull* isimli belgedir. Orijinali “*χρυσόβουλλον*” şeklinde olan ve İngilizceye “*chrysobull*” olarak geçen bu altın mühürlü fermanların *Chrysoboullon*, *Chrysoboullous Logos*, *Chrysoboullon Sigillion*, *Chrysoboullous Horismos* gibi farklı çeşitleri bulunmaktadır ancak pek çok modern çalışmada İngilizcedeki kısa tabir olan “*chrysobull*” ifadesi geçmektedir. Bu noktada önceki çalışmalarımızda bizim de bu yolu takip ettiğimizi itiraf etmemiz gerekir. Ne var ki bu terimi Türkçeye daha uygun bir hâle getirmek için artık “*krysobull*” ifadesini kullanmaya karar kıldığımızı aktarmak isteriz.

Kitapla ilgili zikredilmesi gereken son husus bu metnin oluşturulma sebebidir. İstanbul ile özdeşleşmiş olan ve pek çok açıdan efsunlu olduğunu düşündüğümüz bu imparatorluğun hemen her devri çok sayıda çalışma yapılmasını gerektirecek büyük bir zenginliğe sahiptir. Her araştırmacı özenle seçtiği çalışma konusunun çekiciliğini sayfalar boyunca sıralayabilir. Bizim için burada bağlayıcı olan iki husus, mercek altına aldığımız öznelerin tarih sahnesindeki münhasır konumları ve karşılaştığımız bu etkileyici manzarayı kaleme dökebileceğimiz kaynakların mevcudiyetidir. Şüphe yok ki bir konu üzerine derinlikli bir araştırma yapmak için yazarın söz konusu döneme ilgi duyması gerekmektedir ancak bundan daha da önemlisi, ele aldığı konuyu aydınlatmak için ihtiyaç duyduğu kaynakların mevcudiyeti ve teminidir. Daha önce de zikrettiğimiz üzere imtiyaz metinlerinin tamamının senato yazışmaları, elçilik talimatnameleri, balyos raporları, kronikçilerin şahitlikleri ve seyyahların aktarımları ile günümüze ulaşması bu çarpıcı devri kaleme almamızın en önemli sebeplerinden biridir. Zira gerekli malzemeler olmadan bir yemek pişirilemeyeceği gibi karanlıklarla dolu olan bir konunun ana kaynak olmaksızın aydınlatılması da mümkün değildir. Bununla beraber konu hakkında Türkçe kaleme alınan eser sayısının fazlasıyla kısıtlı olması bu doğrultudaki çalışmalarımızı destekleyen bir diğer etken olmuştur.

Son söz niyetine; bu kitabın tamamlanmasında pek çok kişinin yardımı dokundu. Burada isimlerini teker teker zikredemediğim ancak desteklerini de asla unutmadığım tüm dostlarıma teşekkürlerimi sunuyorum. Beni pek çok hatadan kurtaran ve eserin son hâlini almasında desteklerini esirgemeyen hocam Prof. Dr. Aydın Usta'ya ne kadar teşekkür etsem azdır. Tüm kapıların art arda yüzüme kapandığı ve umutlarının sönmek üzere olduğu bir aşamada koluma girip heyecanımı her zaman diri tutan Devrim Bildirici'ye duyduğum minnet duygusunu kelimelere dökmek benim için oldukça zordur. Ve nihayetinde kitabın basımını mümkün kılan ve yapıcı tutumuyla bana her türlü kolaylığı sağlayan Kabalcı Yayınevi'ne teşekkürü bir borç bilirim.

H. Ömer Özdemir

İstanbul 2025

GİRİŞ

İtalya'nın kuzeyinde, Adriyatik'in en uç bölgesinde yer alan Venedik bataklık bir arazide, tuzlu ve tamamen sağlıklı bir lagün üzerinde kurulmuştur.¹ Mevcut vaziyet göz önüne alındığında Venedik sakinlerinin neden bu coğrafi şartlar dahilinde bir yerleşim bölgesi seçtiği tartışılabilir ancak takdir edilmelidir ki daha iyi seçeneklere sahip olan hiçbir halk böylesi olumsuz koşullara maruz kalmak istemez. Dolayısıyla Venedik'i idrak edebilmek için önce onu bu koşullara zorlayan faktörü bulmak gerekir ki bunun cevabı kuşkusuz Kavimler Göçü'dür.

Kavimler Göçü, batı dünyasını yüzyıllar sürecek bir değişim sürecine itmiştir. Germen kavimlerinin hareketlenmesiyle başlayan ancak IV. yüzyılda yoğunlaşan bu göçler adeta domino taşı etkisiyle birçok kavmi birbirine katıp Avrupa coğrafyasını altüst etmiştir. Artık eski istikrarına sahip olmayan Batı Roma'nın

¹ Venedik, Adriyatik'in Po Nehri ile olan bağlantısının olduğu noktada kurulmuştur. Po Nehri'nin ise ünlü Alp Dağlarıyla bağlantısı vardı. Bu sebeple özellikle karların erimesiyle birlikte Po Nehri önüne kattığı ne kadar ağaç gövdesi, balçık, çalı çırpı varsa bunları Adriyatik'e taşıyordu ve bunların nehir ağzında birleşmesiyle lagünler oluşmuştu. Horatio F. Brown, *An Historical Sketch of the Republic*, Rivington Percival&Co, London 1895, s. 1-2; F.C. Hodgson, *The Early History of Venice; from Foundation to the Conquest of Constantinople*, George Allen, London 1901, s. 1-2; Emel Altan Ege, "Venedik: Akdeniz'de Doğu ile Batı'nın Buluşma Noktası", *Doğu Batı*, 34, Ankara 2005, s. 49.

yetersiz kalmasıyla Avrupa arazisinin bahse konu etkiden nasibini fazlasıyla aldığını belirtmek gerekir. Bu ahvalde yaşanan bir dizi gelişme Venedik'in de durumunda belirleyici olacaktır.

Evvla şunu belirtmek gerekir ki günümüzdeki Venedik şehri, sakinlerinin ilk yerleşim yeri değildi.² Hayal edilenin aksine ilk Venedikliler lagünün karşı kıyısındaki anakarada yaşamaktaydılar³ ve Kavimler Göçü sonrası yaşanan hareketlilik olmasa belki de modern şehir hiçbir zaman kurulmayacaktı ancak V. yüzyılın başındaki gelişmeler Venedik için ilk kırılma noktasını oluşturdu. 402 yılında büyük bir Got istilası Kuzey İtalya'yı vurdu. Bu zayıflamış batı coğrafyasındaki güçlü ilerleyiş sadece Roma'da ikamet eden İmparator Honorius'un (393-423) Ravenna'ya iltica etmesine değil, aynı zamanda anakaradaki Venedik sakinlerinin kıyı bölgesindeki lagünlere de kaçmasına sebep oldu. Venediklilerin o dönemdeki en önemli yerleşim bölgelerinden olan Aquileia yıkıldı ve halk belli bir süre lagün arazisinde kaldı.⁴ Kimi efsanevi anlatımlarda Venedik şehrinin

² Arne Karsten, *Venedik Tarihi*, çev. Hülya Kaya, Runik Kitap, İstanbul 2021, s. 11.

³ Konstantinos Porphyrogenitos Venediklilerin Aquileia şehrinden geldiğini söyler ve onları "Aquileia ve Frank diyarının başka yerlerinden gelen Franklar" olarak adlandırır. Constantine Porphyrogenitus, *De Administrando Imperio*, ing. çev. R.J.H. Jenkins, Corpus Fontium Historiae Byzantinae (CFHB), Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, Washington 1967, s. 119. Martin da Canal ise Truvalı olduklarını iddia eder. Bkz.: Martin da Canal, *Les Estories de Venise*, ing. çev. Laura K. Morreale, Archivio del Littorale Adriatico XII, Padova 2009, s. 4-5.

⁴ Theophanes, *Chronographia*, I, Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae (CSHB), Bonn 1839, s. 119., ing. çev. Cyril Mango ve Roger Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor: Byzantine and near Eastern History AD 284-813*, Clarendon Press, Oxford 1997, s. 117; Andrea Dandolo, *Chronica Per Extensum Descripta*, Rerum Italicarum Scriptores (RIS), ed. L.A. Muratori, XII, Bologna 1728, s. 46; Hodgson, *a.g.e.*, s. 14; William Roscoe Thayer, *A Short History of Venice*, The Macmillan Company, London 1905, s. 3; Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik; Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s. 1; John Julius Norwich, *A History of Venice*, Penguin Books, London, 2003, s. 1; Thomas F. Madden, *Venice; A New History*, Penguin Group, New York 2012, s. 18.